

До спеціалізованої вченої ради Д 26.007.03
Національної академії внутрішніх справ
(пл. Солом'янська, 1, м. Київ, ДП-680)

ВІДГУК

**офіційного опонента кандидата юридичних наук, старшого наукового
співробітника Сахарової Олени Борисівни на дисертацію
Запорожець Руслани Андріївни на тему «Запобігання шахрайству у сфері
іпотечного кредитування», поданої на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право
та кримінологія; кримінально-виконавче право**

Актуальність теми дослідження. Ринок іпотечного кредитування України зараз перебуває у нерозвинутому, «замороженому» стані у зв'язку із затяжною економічною кризою у державі, зниженням здатності позичальників своєчасно погашати кредити, збільшенням ризику неповернення кредитних коштів, встановленням високих процентних ставок за кредити, а при кредитуванні в іноземній валюті – ще й зростанням курсу валюти, у якій надається кредит. На початок 2017 р. ставки по іпотеці «завмерли» на непідйомному для населення рівні, особливо в довгостроковій перспективі – 22-23% річних. Частка іпотеки у ВВП України становить менш ніж 1%, тоді як Світовим банком для країн середнього рівня розвитку цей показник встановлено на рівні 25% ВВП. Проте питання поліпшення житлових умов є одним із найгостріших для значної кількості громадян, особливо молоді. Право громадян України на житло закріплено у ст. 47 Конституції України, для його реалізації держава впроваджує різні механізми, зокрема, ринок іпотечного кредитування, який на території України виник зовсім недавно, наприкінці XX століття.

Іпотечне кредитування у даний час є одним із найбільш актуальних завдань для України, адже беручи до уваги те, в якому становищі країна опинилася внаслідок Південно-східного конфлікту, в ході якого відбулось значне переміщення населення із зони конфлікту углиб країни, питання власного житла вийшло на перший план у значної частини населення.

Складність функціонування іпотечного ринку в Україні обумовлена негативною специфікою щодо формування та розподілу іпотечного капіталу,

Вх. №	4441	14 р.
№	20 09	
кількість аркушів	11	
осн. док.	11	додаток —

неможливістю запровадження ефективних інструментів контролю за операціями на ринку нерухомості з боку держави, розповсюдженням на даному ринку правопорушень, пов'язаних з шахрайськими діями суб'єктів, залучених у сферу іпотечного кредитування.

Враховуючи актуальність даної проблеми, запобігання шахрайству у сфері іпотечного кредитування набирає актуального характеру.

Злочини у сфері іпотечного кредитування належать до злочинів з підвищеною суспільною небезпекою, оскільки ускладнюють або блокують виконання його основних завдань, пов'язаних з формуванням за рахунок грошових внесків цільового фонду, призначеного для забезпечення виконання договірних зобов'язань. Криміналізація іпотечного ринку перешкоджає стабільному розвитку житлового фонду країни, а також важливих функцій, як підвищення стабільності діяльності суб'єктів господарювання, обмеження економічних ризиків, стимулювання підприємницької ініціативи тощо.

З цих міркувань є всі підстави стверджувати, що обрана дисертантом тема для дослідження має пріоритетний для потреб правоохоронної практики характер, важливе теоретичне та прикладне значення й, безперечно, високий рівень актуальності.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Робота, підготовлена Р. А. Запорожець, характеризується системним підходом до предмета дослідження. Основні наукові положення, висновки і рекомендації, викладені у дисертації, є теоретично обґрунтованими, що забезпечується застосуванням раціональної сукупності сучасних загальнонаукових та спеціальних методів і прийомів наукового пізнання.

Структура дисертації включає вступ, три розділи, що складаються з 9 підрозділів, висновки, список використаних джерел та додатки.

Перший розділ розкриває теоретико-методологічні засади дослідження проблем протидії шахрайству у сфері іпотечного кредитування. У цьому розділі проаналізовано результати досліджень зазначеної проблематики науковцями різних

часів, запропоновано авторське визначення іпотечного шахрайства, виокремлено головні критерії класифікації видів шахрайств у сфері іпотечного кредитування.

Другий розділ містить результати кримінологічного аналізу шахрайств та інших злочинів у сфері іпотечного кредитування, акцентує увагу на їх криміногенних детермінантах та надає кримінологічну характеристику осіб, які вчиняють такі злочини.

Третій розділ визначає кримінологічні заходи запобігання шахрайству у сфері іпотечного кредитування та розкриває поняття запобігання злочинності у вказаній сфері.

Обґрунтованими і практично значимими є наукові положення щодо надання комплексної кримінологічної характеристики шахрайств, які вчиняються у сфері іпотечного кредитування, що включає аналіз кількісних і якісних показників вказаного виду злочинності, детермінант, що її зумовлюють, осіб, які вчинили злочини у даній сфері, розробку науково обґрунтованих рекомендацій з удосконалення діяльності із запобігання вчиненню шахрайств у сфері іпотечного кредитування.

Дисертантом всебічно узагальнений, проаналізований і висвітлений досвід країн щодо запобігання шахрайству у сфері іпотечного кредитування країн ЄС, США та на міжнародному рівні, що надало можливість звернути увагу на наявність прогалин в українському законодавстві, де на відміну від зазначених країн, відсутні спеціальні норми, спрямовані на запобігання шахрайств на ринку надання іпотечних послуг (стор. 69-70 дисертації). Цим проблемам приділена значна увага в роботі.

Перевагою роботи є ретельний факторний підхід до розгляду детермінації іпотечного шахрайства, який дозволяє виділити одну ознаку або групу певних провідних ознак (обставин), які спричиняють вплив на зміст, природу, характер змін сфери іпотечного кредитування (стор. 109-114 дисертації).

Зокрема, аналіз законодавства, теоретичних напрацювань учених і практичної діяльності підрозділів Національної поліції України, зроблений дисертантом, свідчить про існування прогалин та протиріч у окремих

нормативно-правових актах, що потребує їх удосконалення та набуває особливої актуальності в умовах сьогодення.

Також треба відзначити успішну спробу автора виокремити організаційно-управлінські чинники шахрайської злочинності в сфері іпотечного кредитування (стор. 112 дисертації).

В результаті достатньо аргументованих висновків, наданих у процесі вивчення досліджуваного явища, обґрунтовано зазначено, що запобігання вчиненню шахрайств у вказаній сфері необхідно розглядати як багаторівневу систему державних та громадських заходів, спрямованих на усунення або нейтралізацію причин та умов вказаної групи злочинів на загально соціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному рівнях.

Отже, структура дисертаційної роботи є, на наш погляд, цілком слушною і дозволяє з належним ступенем повноти висвітлити питання, які безпосередньо стосуються теми дослідження.

Метою дослідження автор визначив розроблення науково обґрунтованих засад запобігання вчиненню шахрайств у сфері іпотечного кредитування з розробленням пропозицій і рекомендацій правового, організаційного та практичного характеру. Для досягнення зазначеної мети вирішувалось ряд завдань. Визначені завдання повністю кореспондують з планом роботи, що демонструє послідовний, логічний процес їх виконання та досягнення поставленої мети.

Також слід відзначити, що при виконанні дослідження дисертантом використано значний масив емпіричних даних, які покладені в основу висновків за темою дослідження: статистичні й аналітичні матеріали МВС України та Національної поліції України упродовж 2012-2017 рр.; проаналізовано практику судів України за 2010-2017 рр. з досліджуваного питання; зведені результати соціологічних опитувань 150 працівників слідчих підрозділів правоохоронних органів; 158 архівних кримінальних справ та 187 кримінальних проваджень; узагальнені дані вивчення 159 вироків суду та аналітичні матеріали Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України, Генеральної прокуратури України, Вищого спеціалізованого

суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Державної судової адміністрації України, Нацкомфінпослуг України, Держфінмоніторингу України, а також досвід автора в сфері юриспруденції. Запропоновані авторські положення ґрунтуються на знанні теорії та підтверджуються практикою.

Особливо заслуговує на увагу здійснений автором ґрунтовний аналіз наукових розробок та дисертаційних досліджень, що виконувалися останнім часом в Україні. Це свідчить про якісне висвітлення здобувачем наявного стану наукового опрацювання досліджуваних питань.

Обґрунтованість положень, сформульованих у роботі, підтверджується й наявністю в ній ретельного критичного аналізу літературних джерел з проблеми, що досліджується. Список опрацьованої дисертантом літератури містить 246 наукових та нормативно-правових джерел.

Теоретико-методологічна основа дослідження ґрунтовна і всебічна. Автор не лише наводить, але й критично переосмислює науковий доробок відомих вчених, формулює відповідне авторське ставлення до вивчення проблем протидії іпотечному шахрайству. Цього Р. А. Запорожець досягає завдяки методологічному підґрунтя дисертації, зокрема ґрунтуючись на загальнонауковій діалектичній характеристиці досліджуваного явища з використанням загальнонаукових методів пізнання, а також спеціальних методів: історично-правового – при висвітленні особливостей становлення та розвитку законодавства та правозастосовної практики запобігання шахрайству у сфері іпотечного кредитування; порівняльно-правового – при дослідженні регулятивного та охоронного законодавства, що регулює відносини у сфері іпотечного ринку кредитування як в Україні, так і в інших країнах; системно-структурного – для аналізу складових кримінологічної характеристики шахрайств у сфері іпотечного кредитування з виокремленням відповідних елементів і кореляційних зв'язків; догматичного – з метою тлумачення понять і категорій кримінального права, кримінології, що сприяло удосконаленню понятійно-категоріального апарату дослідження; логіко-нормативного – при формулюванні пропозицій щодо внесення змін та доповнень до чинного

законодавства з метою забезпечення запобігання шахрайству у сфері іпотечного кредитування; соціологічного методу – для з'ясування думок працівників правоохоронних органів щодо сучасного стану протидії правопорушенням на страховому ринку України; статистичного – для узагальнення результатів соціологічних досліджень, вивчення оперативно-розшукових справ і кримінальних проваджень.

Вищевикладене дає підстави стверджувати, що сформульовані у дисертації наукові положення, висновки й рекомендації є в належній мірі обґрунтованими та переконливими як в теоретико-методологічному, так і в емпіричному плані, а також достовірними та об'єктивними.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій. Положення дисертації, які визначають наукову новизну дослідження, сформульовані на належному рівні (стор. 4-5 автореферату, стор. 8-10 дисертації). Оцінюючи новизну основних положень, висновків та пропозицій, слід відзначити, що в дисертації визначено конкретні завдання, розв'язання яких дозволило одержати нові теоретичні, важливі для науки положення та висновки, що виносяться автором на захист.

До положень дисертації, які, безспірно, мають елементи новизни належать такі результати дослідження щодо: визначення поняття «шахрайство у сфері іпотечного кредитування» з виокремленням головних його ознак, зумовлених об'єктивними закономірностями становлення іпотечного ринку; наукового положення відносно тотожності кримінологічних характеристик шахрайства у сфері іпотечного кредитування з іншими злочинами фінансової спрямованості; запропонованих організаційно-правових заходів з удосконалення взаємодії підрозділів Національної поліції України з уповноваженими службами банків шляхом проведення спільних заходів щодо запобігання та виявлення шахрайства у сфері іпотечного кредитування.

У цілому, зважаючи на гостру постановку проблеми запобігання вчинення шахрайству у сфері іпотечного кредитування з урахуванням законодавчих новацій

та прийняттям нового КПК України, можна констатувати, що тема дисертації Р. А. Запорожець є надзвичайно актуальною та такою, яка відповідає вимогам часу.

Наукове та практичне значення роботи. Теоретичне значення одержаних Р. А. Запорожець результатів полягає в тому, що проведене дослідження уможливило сформулювати та уточнити низку наукових положень, які сприяють розвитку теорії кримінального права та кримінології. Аналіз норм чинного законодавства, наукових праць, слідчої та судової практики дозволив надати науково обґрунтовані висновки, які є основою та підґрунтям для подальших розробок теоретичного і практичного характеру стосовно запобігання вчиненню шахрайств у сфері іпотечного кредитування.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони вже впроваджені та використовуються у різних сферах діяльності, зокрема:

– *законотворчій діяльності* – при опрацюванні проектів змін і доповнень до законів України «Про банки і банківську діяльність», «Про Національний банк України» (лист Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності від 13 липня 2017 р. №46/54 ВР);

– *практичній діяльності* – під час підготовки методичних рекомендацій з питань організації запобігання, виявлення та документування шахрайств у сфері іпотечного кредитування (акт впровадження Департаменту захисту економіки Національної поліції України від 23 лютого 2017 р., акт впровадження в Головне слідче управління Національної поліції України від 17 травня 2017 р.);

– *навчальному процесі та науково-дослідній роботі* – для подальшого розроблення окремих положень кримінології та профілактики злочинів, а також теорії оперативно-розшукової діяльності та вдосконалення процесу її вивчення в навчальних закладах правоохоронного спрямування (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 10 травня 2017 р., акт впровадження Національної академії прокуратури від 14 грудня 2016 р.).

Повнота викладу матеріалів дисертаційного дослідження в опублікованих працях дисертанта та їх апробація. Найбільш значущі положення дисертації опубліковані в чотирнадцяти наукових публікаціях, з

яких п'ять опубліковано у наукових фахових виданнях, одна у зарубіжному виданні та восьми тезах доповідей у збірниках наукових праць за матеріалами міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій (стор. 6 автореферату). Зміст опублікованих робіт відповідає тематиці дисертаційного дослідження та його змісту.

Віддаючи належне Руслані Андріївні Запорожець щодо достатньо глибокого дослідження обраної для дисертації теми, разом з цим необхідно відзначити, що дисертація містить також положення, висновки і пропозиції, які є спірними або мають дискусійний характер та потребують додаткової аргументації, уточнення або окремого пояснення. Серед них варто відзначити такі:

1. Дисертантом при визначенні новизни одержаних результатів було зазначено, що у дисертації було вперше обґрунтована необхідність створення та ведення єдиного кредитного реєстру в структурі Національного банку України з метою поліпшення оцінки банками кредитного ризику та зниження частки вчинення шахрайств у цій сфері. Однак, по-перше, ще у 2015 р. Національним банком України передбачалось створення кредитного реєстру НБУ, яке дозволило би зменшити концентрацію кредитного ризику, забезпечити безпеку банківських операцій, захист інтересів вкладників та інших кредиторів банку, проте зазначені плани так й не були реалізовані.

По-друге, створення кредитного реєстру є зобов'язанням України відповідно до Меморандуму про економічну та фінансову політику, укладеного в межах спільної з Міжнародним валютним фондом програми в рамках Механізму розширеного фінансування.

2. У дисертації наводиться перелік значної кількості робіт інших науковців, присвячених проблемі протидії шахрайству у сфері іпотечного кредитування, проте не вказується чим саме відрізняється зазначене дослідження від наведених наукових розробок з цієї проблеми, які саме проблемні питання залишилися поза увагою цих авторів, які наукові завдання з цієї проблеми потребують нагального свого вирішення. Зокрема, можна посперечатися з твердженням автора (стор. 20 дисертації), що представлена дисертаційна робота є «одним із перших у

вітчизняному кримінальному праві та кримінології комплексним дослідженням шахрайства у сфері іпотечного кредитування, його кримінально-правової характеристики та запобігання», адже раніше, приміром, як зазначає й сама дисертант, вагомий вклад у розроблення вказаної проблеми було зроблено А. В. Микитчиком у його праці «Кримінологічні засади запобігання шахрайству з нерухомістю», С. І. Афанасенко – в роботі «Віктимологічна профілактика шахрайства» (стор. 30 дисертації) тощо.

3. Робота базується на серйозній і різноманітній емпіричній базі, яка включає вибірковий масив кримінальних проваджень, вироків суду, результати соціологічних опитувань працівників слідчих підрозділів правоохоронних органів, значний обсяг статистичної інформації та аналітичних матеріалів МВС України, Національної поліції України, Генеральної прокуратури України, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Державної судової адміністрації України, Нацкомфінпослуг України, Держфінмоніторингу України. Але, характеризуючи масиви кримінальних справ та опитаних респондентів, дисертант не вказує репрезентативність або нерепрезентативність отриманих даних, що було б доцільно зробити.

4. Вважаємо, що у дисертації слід було би більше уваги приділити поряд з теоретичними викладками щодо пропозицій із запобігання шахрайству у процесі іпотечного кредитування – конкретним рекомендаціям з удосконалення слідчої та судової практики в означеній сфері. Крім того, у дисертаційному дослідженні та авторефераті відсутні приклади з практики і не наведено аналіз кримінальних проваджень (посилання на кримінальні провадження по регіонах України).

5. Авторів бажано було б запропонувати методику виявлення та запобігання шахрайству у сфері іпотечного кредитування або комплексну цільову програму запобігання цьому негативному явищу.

6. Дисертанту варто було б зазначити кількісні показники по вчинених злочинах, передбачених ст. 205, 209, 290, 358, 364, 364-1, 365-1, 366 КК України, що поєднані у злочинних технологіях з діями з підготовки,

вчинення та приховування шахрайств, пов'язаних з іпотечним кредитуванням, що надало би можливість більш конкретизувати висновки дослідження.

Проте слід відзначити, що наведені зауваження не зменшують наукової та практичної значимості роботи, мають окремий обмежений характер і не знижують загальний високий рівень виконаної Р. А. Запорожець роботи. Дисертація є самостійно проведеним дослідженням, яке являє собою завершену працю, що вирішує наукову задачу щодо запобігання вчиненню шахрайств у сфері іпотечного кредитування.

Теоретичні результати та наукові положення характеризуються єдністю змісту і свідчать про особистий внесок дисертанта в розвиток юридичної науки. Вдалий вибір і належне висвітлення у дослідженні проблемних питань, їх актуальність, розумне співвідношення теоретичних викладів та прикладів, чіткість аргументації наукових висновків та узагальнень свідчать про значний науковий рівень проведеного дослідження та його практичне значення.

Висновок щодо відповідності дисертації вимогам «Порядку присудження наукових ступенів». Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що тема дисертації надзвичайно актуальна, сформульовані автором висновки і рекомендації є достатньо аргументованими, характеризуються науковою новизною і мають не лише теоретичне, а й практичне значення.

Виходячи зі змісту дисертації та автореферату, слід зазначити, що дисертація Р. А. Запорожець за темою «Запобігання шахрайству у сфері іпотечного кредитування» є завершеною кваліфікованою науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують конкретне наукове завдання, яке має суттєве значення для подальшого розвитку теорії кримінального права та кримінології.

Також необхідно наголосити, що дослідження виконане на належному рівні, повністю відповідає встановленим вимогам до кандидатських дисертацій, які передбачені пунктами 9, 11 та 12 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. №567,

основним вимогам до дисертацій та авторефератів дисертацій й іншим керівним документам Міністерства освіти і науки України.

Дисертація Руслани Андріївни Запорожець відповідає спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Автореферат дисертації та основні положення дисертації ідентичні за змістом.

Публікації вміщено у наукових фахових виданнях, визначених для оприлюднення положень дисертацій. Кількість таких публікацій відповідає встановленим вимогам Міністерством освіти і науки України.

Відтак, подана Русланою Андріївною Запорожець дисертація на тему «Запобігання шахрайству у сфері іпотечного кредитування» є завершеною і самостійно виконаною працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані положення і результати з урахуванням досягнутого ними рівня новизни в сукупності з теоретичною основою вирішеного наукового завдання.

За актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою і практичною цінністю отриманих результатів дослідження Руслани Андріївни Запорожець відповідає вимогам МОН України щодо кандидатських дисертацій, а її автор на основі публічного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент:

Начальник 3-го науково-дослідного відділу
науково-дослідної лабораторії кримінологічних
досліджень та проблем запобігання злочинності
Державного науково-дослідного
інституту МВС України
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник

Саша

О.Б. Сахарова

« 14 » 09 2017 р.

«Підпис О.Б. Сахарової засвідчую»

11/1

(перекладено)
директора
Т.О. Трохименко
ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ
ПРО ФАХІВЕЦЬ СКАЗАНО
О.М. ДИВАН